

Bilge Ulusman. *Edebi Babanın Reddi: Kadın Yazınında Kurucu Söylem, Türsel İşlev ve Anlatısal Arayışlar (1895-1950)*. İstanbul: Metis, 2025. 400 s. ISBN: 9786053163190.

GÜLHAN BALSOY

İstanbul Bilgi Üniversitesi.

(gulhan.bal soy@bilgi.edu.tr), ORCID: 0000-0003-3618-8546.

“ ” Bal soy, Gülhan. “Bilge Ulusman. *Edebi Babanın Reddi: Kadın Yazınında Kurucu Söylem, Türsel İşlev ve Anlatısal Arayışlar (1895-1950)*.” *Zemin*, s. 9 (2025): 186-195.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15658229>.

Bilge Ulusman'ın, *Edebi Babanın Reddi: Kadın Yazınında Kurucu Söylem, Türsel İşlev ve Anlatısal Arayışlar (1895-1950)* isimli çalışması feminist edebiyat tarihçilerinin uzun süredir sorguladığı bir sorudan yola çıkıyor ve kadın anlatılarının edebî kanondan dışlanması sorununu ele alıyor. Bu soruda ilk bakışta büyük bir yenilik yok gibi görünse de kadın anlatılarını mevcut kanona ekleme çabasına hiç girişmeden sadece bu anlatılardan oluşan yepyeni bir kanon önerisinde bulunması Ulusman'ın çalışmasını oldukça çarpıcı ve güçlü kılıyor. 1895-1950 yılları arasında üretilmiş kırk bir metnin yakın okuması ile bu metinleri kimi zaman tarihsel hakikatle ilişkilendirerek, metinlerde öne çıkan temalara, anlatısal formlara, edebî türlerin yeniden işlevlendirilip imkânlarının genişletilmesine, metinler arası dolaşıklıklara işaret ederek kadın yazını üzerinden yepyeni bir edebiyat tarihi kurgusu yapıyor. Edebî kanonda yer almayan metinler ve yazarlar Ulusman'ın çalışmasının odağını oluşturuyor. Ulusman, Halide Edib (ö. 1964) gibi kanona kısmen dâhil olan yazarlara yer verdiğinde de bu yazarların kanona dâhil edilmeyen, görmezden gelinen metinlerini ele alıyor. Bu çalışma, kadınların yazdığı metinlerin olay merkezli, milliyetçi ve eril edebiyat tarihi yazımını nasıl geçersizleştirdiğini gösteriyor. *Edebi Babanın Reddi*, bu açıdan kadın metinlerinden müteşekkil bir kanon kurulsaydı nasıl bir edebiyat tarihimiz olurdu sorusunu cevaplamaya çalışıyor.

Kitap giriş ve sonuç dışında altı bölümden oluşuyor. “Kadın Yazını Eleştirisi” başlıklı birinci bölüm kadın yazısı, yazarlık endişesinin kadınlara has tezahürleri, kadın yazarın üretim süreci ve erkek yazarların metinlerindeki kadın temsillerinin çarpık aynasının deşifre edilmesi gibi konuları ele alıyor. Kitabın sonraki bölümlerinde kullanılan kavramsal repertuarla da bu bölümde tanışıyoruz. Burada Ulusman'ın “kadın” kavramının kısıt[lılık]larına değinmesi oldukça önemli. “Kadın” kavramının bazı kullanımları, toplumsal cinsiyet teorisinin altını çizdiği gibi, özcülükle malul olup kadınlar arasındaki sınıfsal, etnik, kültürel, yaşa dayanan vb. farklılıkların görünmezleştirilmesine, önemsizleştirmesine, küçültülmesine yol açabiliyor. Ulusman, toplumsal cinsiyet ya da cinsiyet yerine “kadın”ı seçerken, toplumsal düzeyde ve özel olarak da matbuat kamusundaki eril tahakküm biçimlerinden mustarip olan, bunlara başkaldıran ve “edebî baba”nın yasasını yıkmak üzere anlatısal alanda mücadele veren öznellik hallerine işaret ediyor. Çalışmada metinleri incelenen kadın yazarlar çok farklı konumsalılıklara sahip olsa da onları “kadınlık davası”nda ortaklaştıran “edebî baba”lara karşı verdikleri ortak mücadele.

Çalışmanın kavramsal çerçevesini çizen ilk bölümünü takip eden beş bölüm geç Osmanlı'dan 1950'lere uzanan süreçteki kadın yazınının ortak temalar üzerinden yeniden dönemlendirilmesi ve değerlendirilmesi denemesi olarak görülebilir. Ulusman bu beş bölümde bir kronoloji takip ediyor. Bu kronolojik iskelet oldukça sağlam olmakla birlikte çalışmayı ayakta tutanın asıl olarak aşağıda değineceğim tematik ortaklıklardan ve ağlardan oluşan omurga olduğu söylenebilir.

Kitabın ikinci bölümü olan ve kadın yazınının geliştiği ilk dönemi ele alan "Geç Dönem Osmanlı Kadın Yazınında Homososyal Bağ Talebi" bölümü, kadın anlatılarının istisnai olmaktan çıkıp çoğaldığı ve çeşitlendiği 1895-1922 arasındaki sürece odaklanıyor. *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin açtığı alanın hakkının teslim edilmesiyle açılan bu bölüm asıl olarak erkek egemen yayın dünyasında yazmaya, var olmaya çalışan kadın yazarların hem bizzat var olma mücadelesini hem de bu mücadelenin kadın yazarların yarattığı kadın karakterlerdeki izdüşümünü ele alıyor.

Bu bölüm, edebiyat tarihindeki ön kabullerden biri olan erkekler tarafından çıkarılmış "kadınlara yönelik" dergilerin kadınlara alan açtığı iddiasını eleştiriye açıyor. Erkeklerin çıkarttığı kadın dergilerindeki metinlere değil, kadınlar tarafından çıkarılan ilk dergi olma niteliğine sahip olan *Hanımlara Mahsus Gazete*'ye odaklanarak eril matbuat dünyasının "çarpık aynası"nda kadın yazarların oluşturduğu ilk çatlaktan süzülenleri anlatıyor. Ulusman'ın işaret ettiği çatlaktan baktığımızda gördüklerimiz çok şaşırtıcı. Örneğin standart edebiyat tarihlerinde Ahmet Mithat'ın (ö. 1912) Fatma Aliye'ye (ö. 1936) nasıl kol kanat gerdiğini, ona yazabilmesi için nasıl destek verdiğini ya da ileri görüşlü babaların kız evlatlarının eğitimlerine gösterdiği özeni okurken, Ulusman bize kadın yazarların hem biyolojik hem edebî babaların tahakkümüne karşı kurdukları dayanışma ilişkilerini gösteriyor. Kadın yazarların metinlerinde öne çıkan kadınlar arası romantik dostluk, kadın olarak yazmak, yazmayı kadın ahlakına tehdit olarak gören anlayışa yine yazarak karşı koymak, elbette evlilik felaketi ve de belki de hiç bilmediğimiz bir konu olan histerik erkekler sorunsalı bu bölümün ana temalarından. Bu ilk kuşak kadın yazarlar kendi yazma mücadelelerini, bu süreçteki çelişkilerini, özlemlerini kurmaca metinlerine taşıırken kendine ait bir odaya sahip olabilme ve bu odada okuma ve yazma edimlerine zaman ayırma da tekrarlayan bir izlek olarak karşımıza çıkıyor. Ancak Ulusman'ın işaret et-

tiği temalar arasında belki de en çarpıcı olanlarından biri ev içi şiddet sorunu. Erkekler tarafından üretilen metinlerde karşımıza çıkmayan fiziksel şiddetin temsiliyle kadın metinlerinin bu erken örneklerinden itibaren karşılaşıyor olmamız son derece önemli. Bu ilk dönemde öne çıkan temaların hemen hepsinin kadın yazınının türlerin işlevselliklerini yeniden tanımlayıp, anlatı imkânlarını genişlettiği sonraki dönemlerinde de tekrarlanıyor olmasının da bize çok şey anlattığının ayrıca altını çizeyim.

Ulusman'ın çalışması, Osmanlı geçmişine ilişkin bildiklerimizi de gözden geçirme hatta temize çekme imkânı sunuyor. Örneğin, on dokuzuncu yüzyıl sonu Osmanlı feminizmini tarif ederken tarih yazıcılığı çoğunlukla "aileci feminizm" kavramını kullanıyor. Bu tanımlama feminizmin sınırlarının darlığına dair bir kabulde bulunurken Ulusman'ın odaklandığı kadın anlatıları ve yaptığı analiz bizi bu kabulü sorgulamaya davet ediyor. Okuduğumuz metinlerin aile ötesinde bir ufuk koyamadıklarını iddia etmek kesinlikle mümkün değil. Evliliğin kadınlar için felaket olarak ortaya konulduğu, kadın olarak evlenmeden var olma seçeneğinin dile getirildiği bu çalışmanın tarihçilere de öğreteceği çok şey var.

Ulusman, "II. Meşrutiyet'in Siyasal Açmazları" başlıklı bir sonraki bölümde II. Meşrutiyet döneminin "hürriyet, müsavat ve uhuvvet" ideallerinin sınırlarının kadınlar için nasıl çizildiğini, bu sınırların kısıtlılıklarının kadın yazınında nasıl sorgulandığını ele alıyor. Kadın yazınının bu ikinci döneminde *Kadınlara Mahsus Gazete*'nin yayın hayatına son verilmesi bir alan kaybı yaratırken, Beyaz Konferanslar diye bilinen feminist buluşmalarda kolektif bir söz oluşturmaya yönelik yeni bir alan açılıyor. Ulusman, burada da diğer bölümlerde olduğu gibi tarihsel arka plana referans veriyor ama odağını asıl olarak metinlere çeviriyor.

Önceki bölümde erkeklerin çıkardığı dergilerin kadınlara alan açtığı tezi eleştirilirken, bu bölümde 1908 sonrası yayıncılık sektöründe yaşanan patlamayı, yalnızca eril özneyi merkeze alan bir "özgürleşme" anlatısı olarak kurgulayan, gelişen matbuat kapitalizmini ve tekelleşmeyi görmezden gelen edebiyat tarihi anlatıları sorgulanıyor. Bu bölümde, dönüşen kamusal hayatın kadınlara sunduğu yeni karşılaşma imkânlarının anlatısal alana nasıl yansıdığı, II. Meşrutiyet'in "hürriyet, müsavat ve uhuvvet" vaatlerinin kadınlara çizdiği sınırlara kadın yazınının yönelttiği eleştiri ve yeni bir cinsel politika inşası ele alınıyor. Yasak aşkın neredeyse ilk defa meşru bir tercih olarak temsil edilmesi de bu bölümde öne çıkan temalardan. Bu dönemde de ev içi fiziksel ve cinsel şiddet, eşitlik talebi

ve boşanma hakkı, kadınlar arası homososyal bağlar, romantik arkadaşlıklar, histerik erkeklikler ve evlilik felaketi gibi konuların kadın yazarların metinlerinde geliştirilerek ele alındığını görüyoruz.

II. Meşrutiyet'in kadınlara özgürlük getirdiğini iddiasına karşı Ulusman, eril bir pozisyonundan üretilmiş olan bu özgürlük anlayışının kadınlara vaat edebileceklerinin sınırlarına işaret ediyor. Çarpık aynada bir çatlak daha açıyor ve bu dönemde bizzat kadınların üretmeye başladığı cinsel politikaya dikkatimizi çekiyor. Bu çatlaktan, erkeklerin kadın okurlara yönelik ya da kadınlar hakkında söylediklerine değil de kadınların kendi söylediklerine baktığımızda yine bildiklerimizi tadil eden yeni bir tabloyla karşılaşyoruz. Ulusman'ın kadın yazarların yarattıkları karakterler aracılığıyla "kadın mutsuzluğu"nu sorgulamaya başladıklarını göstermesi oldukça ilgi çekici. Mutsuzluğun dile getirilmesi hiç kuşkusuz kadın yazını adına yeni bir imkândı. Mutsuzluk sorgulamaya açılırken arzu ve cinselliğin açılmaması elbette düşünülemezdi. Toplumsal düzeyde kamusalığın sınırı değişip kadınlar kamusal alana daha çok çıktıkça kadın yazarlar da belli ki özel alanın sınırlarını kurcalamaya başlamışlar.

"Aşk Anlatılarının Türsel İşlevi: Aşkın Diyalektiği yahut Müsavat-ı Tamme" başlıklı bir sonraki bölüm erken Cumhuriyet bağlamında kadın yazarlar tarafından üretilen popüler aşk anlatılarına odaklanıyor. Bu bölümde Muazzez Tahsin (ö. 1984) ya da Kerime Nadir (ö. 1984) gibi yazarların "aşk romanı" olarak küçümsenen eserleri erken Cumhuriyet'in devlet feminizmi anlayışına karşı çıkan ve yeni bir cinsel politika üreten metinler olarak ele alınıyor. Ulusman, bu eserlerin hem "müstehcen avam edebiyatı"nın ürettiği eril fanteziyi yıkıp mevcut cinsiyet rejimini dönüştürmeyi hem de dönemin dayattığı "makbul kadın" tanımının ötesine geçmeyi amaçladığını gösteriyor. Bu eserlerin edebî nitelikleri nedeniyle değil tam da ürettikleri eleştirel cinsel politika nedeniyle küçümsenip kanondan dışlandığını okuduğumuz bu bölüm, edebî babaların çarpık aynasında bir çatlak daha açıyor.

II. Meşrutiyet döneminde üretilmiş kadın anlatılarında kadın mutsuzluğu, mutluluk arayışı ve özgürleşme talebi açıkça dile getirilirken erken Cumhuriyet döneminde üretilen metinlerde kadın karakterlerin "aşk" talep eden, arzu duyan öznelere dönüştüğünü görüyoruz. Kadın yazarların anlatıları üzerinden sadece toplumsal ve ekonomik hayatta değil aşkta da "müsavat-ı tamme" talep eden kadınların evlilik kurumunu, ev içi iş bölümündeki eşitsizliği, çalışma

hayatındaki erkek şiddetini nasıl eleştirdiğini okuyoruz. Bu popüler aşk anlatıları erken Cumhuriyet'in modern erkek prototipini eleştirirken makbul kadın idealini de sorgulamaya açılıyor. Bu metinlerde yüzeyde aşk anlatılırken, millî idealin, modernleşme politikasının esaslı bir eleştiriye tabi tutulduğunu görüyoruz. Ulusman bize bu popüler aşk anlatıları üzerinden "kadınsız inkılab"ın bizzat kadınlar tarafından nasıl sorgulandığını gösteriyor. Dolayısıyla ucuz aşk romanı olarak nitelendirilmiş bu romanlar bu eril adlandırmanın aksine politik pozisyonu olan, erken Cumhuriyet döneminin iki yüzü cinsel politikasını da alaşağı eden metinler.

Ulusman'ın kadın yazarların bu "yok sayma"nın farkında olduklarını, bu konudaki rahatsızlıklarını birbirleriyle paylaşmış olduklarını bize göstermesi de çok önemli. Örneğin, çalışmada Muazzez Tahsin'in 1937'de Halide Edib'e yazdığı ve bir kadın olarak "piyasa"ya girmenin, edebiyat kamusu tarafından kabul görmenin güçlüğüne paylaştığı mektubuna yer verilmiş. Bu örnek bize kadınlar arası homososyal bağın, kadın dostluğunun sadece metinlerde dile getirilen soyut bir ideal değil kadın yazarların ciddiye alıp hayata geçirmek için bizzat ihtimam gösterdikleri bir öncelik olduğunu gösteriyor.

Ele aldığım bölümde benim için en çarpıcı olan temalardan biri etnik kimlik ve toplumsal cinsiyetin karmaşık ilişkisinin popüler kadın yazınındaki tezahürleri oldu. Kitabın "Ulus Anlatısı mı Polilog mu? Kuruluş Dönemi Kadın Yazınında Eril Vesayet Eleştirisi" başlıklı beşinci bölümünde kadın yazarların tam da bu konuyu derinleştirdiğini görüyoruz. Bu bölüm, en bilinen örneklerinden biri Halide Edib'in *Vurun Kahpeye* (1923) eseri olan ve kadın yazarların "millî roman" olarak sınıflandırılan romanlarına odaklanıyor ve kadın yazınının, modern Türkiye'nin devraldığı eril vesayeti nasıl eleştirdiğini, ulus anlatısına itiraz ve taleplerini nasıl ifade ettiğini tartışıyor. Kadın anlatılarının vatan-kadın-namus denkleminde yaptıkları eleştiri de bölümün ana konularından. Ulusman, kadın yazınının Kurtuluş Savaşı sonrasında ürettiği millî anlatıların, modern Cumhuriyet'in "inşa"sına değil, savaşın "travma"sına odaklandığını öne sürüyor. Erkek yazarların anlatıları cephe ve cephe gerisinin savaş mağduriyetlerine odaklanırken kadınların savaşın ürettiği şiddeti ve "zaferin" cinsiyetini sorunsallaştırdığını gösteriyor.

Bu anlamda kadınların kaleme aldığı eserler Cumhuriyet modernleşmesinin kadınları eşit saymadığının bilincindedir. Sınıf farkı-antimilitarizm-şiddet-erkeklik

krizinin karmaşık ilişkisini anlatılarına taşıyan metinler, ulus anlatısı olarak üretiltikleri halde, erkek-egemen ulus tahayyülünü reddettikleri ve konvansiyonları çiğnedikleri için kanondan dışlandılar. Ulusman, kadın yazarların, geç dönem II. Meşrutiyet'in "hürriyet, müsavat, uhuvvet" söylemiyle de Cumhuriyet rejiminin devlet feminizmiyle de özgürlüğe kavuşamayacaklarının farkında olduklarını gösteriyor. Kadın yazınının, ulus anlatılarının propagandasına eklenmek yerine bu propagandayı eleştirerek, yaşanan şiddetin travmasına, ataerkil geleceğin katlettiği kadınların yasına odaklanarak "millî roman" türünü kırması, çarpık aynada yeni bir çatlak anlamına geliyor.

Kitabın "Cinai Anlatılarda Beden Politikaları: Katil, Maktul ve Toplumsal Cinsiyet" başlıklı son bölümü edebî türlerin kadın yazınına özgü dinamiklere alan açacak şekilde işlevselleştirilmesi ve genişlemesine odaklanıyor. Bu bölüm iki kısma ayrılıyor. "Macera Anlatılarında Kadın Failliği: Nefsi Müdafaa Cinayetleri ve Mahpus Kadın Dayanışması" alt başlıklı ilk kısım, kadın yazınının "klasik polisiye roman" türünü dönüştürerek Ulusman'ın "nefsi müdafaa cinayeti anlatıları" olarak tanımladığı yeni bir tür kurması üzerine. Burada kadın yazarların polisiye roman türünün işlevlerinden faydalananarak, dönemin önemli bir sorunu olan kadın cinayetlerini anlatılarına taşıması ele alınıyor. Bu anlatılarda söz konusu olan sosyal bir sorunun birebir edebî metinlere yansımaları değil. Kadın yazarların metinlerinde kadın kurbanların değil kadın faillerin öne çıktığını ve yazarların kadınlara yönelik şiddetle bu ters yüz ediş üzerinden hesaplaştığını söyleyebiliriz. Polisiye roman türünün konvansiyonlarını da bir anlamda eleştiren, dönüştüren bu metinler, suçu ve suçluyu aramanın yarattığı anlatısal hazza ya da parçalanmış bedenler, kan ve suç pornografisine değil kadın karakterlerin cinayet işlemesine yol açan erkek egemen toplumsal yapıların ve normların eleştirisine odaklanıyor. Buradan bakınca, kadın karakterlerin kendi "hakk-ı hayatı" için işlediği nefsi müdafaa cinayeti anlatılarının artık dökülmeye başlayan çarpık aynada bir çatlak daha açtığı söylenebilir.

Bölümün "Gotik Anlatıların Dönüşümü: Modern Hanenin Tekinsizleşmesi, Ev İçi Şiddet ve Kadın Cinayetleri" alt başlıklı ikinci kısmı ise kadın yazarların bu sefer gotik anlatının türsel çerçevesini yeniden işlevselleştirilmesine odaklanıyor. Bu metinlerin, ev içinde kurulan kadın-erkek ilişkilerinin, aile ve evlilik kurumlarının erkek şiddetine alan açan tekinsizliğini gotik türünün imkânlarını kullanarak ve bunları dönüştürerek nasıl anlattığı ele alınıyor. Bu kısımda ele

alınan metinlerin, gotik anlatının “tekinsiz” atmosferinden yararlanması, ancak tekinsizliği hanenin içine çekerek aile içindeki erkeklerinin teşkil ettiği tehlikeye işaret etmesi oldukça dikkat çekici. Gotik edebiyatın “kolektif belleğin ortak korkularına” odaklanan anlatı imkânlarının kadın yazınında “erkek şiddeti” tehlikesini anlatmak için yeniden işlevlendirilmesi edebî babaların çarpık aynasına vurulan son darbe gibi düşünülebilir. Tüm yüzeyini bir örümcek ağı gibi kaplayan çatlaklara artık dayanamayan çarpık ayna bu noktada pul pul dökülüp yok oluyor. Ancak Ulusman, bize arkada karanlık bir boşluk değil, ıslıl ıslıl ve yepyeni bir temsil imkânı olduğunu gösteriyor.

Bilge Ulusman, kadın olarak yazma sorusundan başladığı ve 1895’ten 1950’ye dek üretilmiş bu metinleri birbirine eklediği, birlikte okuduğu bu çalışmada geç dönem Osmanlı kadın yazını, erken Cumhuriyet dönemi kadın yazınıyla bağlayarak eril edebiyat tarih yazımının koparttığı sürekliliği de yeniden tesis ediyor. Kadın yazımının ne eril kanonun önemli “edebiyat olayları” kronolojisine ne milliyetçi tarih yazımının var saydığı çizgiselliğe indirgenebilecek, kendine özgü, geliş-gidişli, sıçramalı, örtüşmeli bir güzergâh içerdiğini gösteriyor. Bu çalışma erkek egemen kanona alternatif bir edebiyat tarihi sunmaya çalışmıyor, yukarıda işaret ettiğim gibi kadın merkezli yeni bir temsil imkânını araştırıyor. Çalışmada kronolojik bir hat takip edilse de doğrusal bir anlatıdan bahsedemeyiz. Ulusman’ın kurduğu anlatının, tekrarlayan, geliştirilen, yenden dönülen temalarla, metinlerin akrabalıklarının, birbirleriyle diyaloglarının tartışılmasıyla, dönemler arası geçişlerin, örtüşmelerin sorgulanmasıyla halka halka açılan bir yapısı var. Bu kitaptaki analizin güçlü taraflarından biri kadın yazımının tarihsel gelişimini kurgularken erkek yazarın kalemiyle simgelenen fallik bir bilgi merkezliliğin yerine metinler arasılığın çağrıştırdığı “ağ” ve birlikte üretmenin çağrıştırdığı “örme” sembollerini koyması. Yazarlar ve metinler arası ilişkiselliklere, dolaşıklıklara, ortaklıklara yapılan vurgu ile kadın temsiliinin güçlendirilmesi ve yeni bir kanonun inşası konusunda da didaktik değil kolektif bir imkâna alan açılıyor. Bu imkân, Ulusman’ın metinlerin zayıflıklarını görmezden gelen, okurdan saklayan, nesnesini tahakküm ve temellük etmiş bilen özne konumundan değil, özne/nesne ayrımını sorgulayan, bu sorgulamayı bizimle paylaşan, açmazları gereğinde itiraf eden ama imkânlarla işaret etmekten imtina etmeyen bir konumdan yazmasıyla sıkı şekilde ilişkili. Örneğin, Ulusman’ın örneklediği metinlerde patriarka ile pazarlık yapan, kendilerinden daha güçsüz

kadınlar üzerinde tahakküm kurmaya çalışan kadınlar da var. Çalışmada kadın yazarların yarattığı kadın karakterler ortak hedefe sahip, her durumda birbirlerini destekleyen idealize edilmiş varlıklar olarak ele alınmamış. Ulusman kadın karakterin çatışmalarına, çelişkilerine işaret ediyor ya da ataerkiyle yaptıkları iş birliklerinden bahsediyor. Bu çelişki ya da pazarlıkların tam da ataerkinin tezahürü olduğunu göstermesi yaptığı analizi güçlü kılıyor. Ulusman'ın çalışmasının başarılarından bir başkası okurda ele alınan her bir metni okuma isteği uyandırması. Bu, sadece alıntıların iyi seçilmesi değil, her biri üzerine yeni araştırmaları özendirici sorular sormasıyla ilişkili.

Bu çalışmanın bende bıraktığı sorulara gelince, öncelikle kitap boyunca ister istemez bu metinlerin kadın okurlar tarafından nasıl alınıldığını düşünmeden edemedim. Bu sorunun cevaplanabilmesi için tamamen farklı bir araştırma yapılması ve başka türlü yöntemsel araçlar kullanılması gerektiğini bilsem de kadınların bu metinleri nasıl okuduğu sorusu yine de merakımı uyandırmaya devam ediyor. Özellikle çalışmada ele alınan metinlerde zaman zaman kadın karakterlerin birlikte okumalarına ya da anlatılarını birbirlerine okumalarına, kadın yazar-anlatıcılar ve kadın karakterlerin birbirleriyle konuşmalarına, birbirlerini dinlemelerine, birbirlerinin hikâyelerini yazmalarına dair tartışmalara yer verilmiş olması, bu sorumu canlı tuttu.

Kadın yazarların romanlarında mektup, günlük, hatırat gibi ben-anlatılarından sıklıkla faydalanmış olması, ben-anlatılarına ve özellikle kadınların “ben”liklerini nasıl kurduklarına meraklı bir tarihçi olarak kafamda birtakım sorular oluşturdu. Kadın yazarların romanlarında ben-anlatısı türlerinin imkânlarından sıklıkla faydalanyor olması yazar-anlatıcı-karakter birlikteliği açısından nasıl anlamlandırılabilir? Bu denklemin yeniden kurulması, çarpık aynada nasıl çatlaklar açmıştır? Kadın yazınında ben-anlatılarının sunmuş olduğu kendine özgü imkânlar neler olabilir?

Tarih disiplini içinde araştırma yapan biri olarak, yukarıda da işaret ettiğim gibi Ulusman'ın bulduğu, görünürleştirdiği, imkânlarına işaret ettiği kadın anlatılarının tarihçiler olarak kadın ve toplumsal cinsiyete dair bildiklerimize büyük katkıda bulunabileceğini düşünüyorum. Öte taraftan, tarihsel bağlamın daha derinleştirilmesi, tarihsel hakikatle edebî hakikatin kesiştiği, örtüştüğü ve/veya çatıştığı alanlara bakmanın da okumamızı derinleştirebileceğini, yeni sorular sormamızı sağlayabileceğini düşünüyorum.

Ulusman alışmasını, “Bu kitabın kadın yazını eleştirisine dayalı bir deneme sunmanın ötesindeki hedefi de, Türkçe edebiyat söz konusu olduğunda, bu baskı ve sansür politikalarının nasıl tezahür ettiğini, kadın yazarların eril vesayet kriziyle nasıl mücadele ettiğini göstermek ve bu alanda yeni araştırmalar yapılmasını teşvik etmeyi sağlayabilmektir” sözleriyle bitirmiş. Ben de bu değerli çalışmanın yeni araştırmaları teşvik edeceği konusunda hiçbir şüphemin olmadığını ekleyerek bitireyim.